

Shari'a i dagligdagen. Tyske sufiers liv med islam

Af Søren Chr. Lassen

Det synes overflødigt at nævne, at diskussionen om, hvorvidt den islamiske shari'a kan forenes med dansk eller europæisk livsform, er særdeles aktuel i Danmark. Synspunkter som at shari'a pr. definition står i modsætning til europæisk kultur, demokrati, livsform, sekularisme, osv., flourerer her i landet. Hele denne diskussion stammer i høj grad fra en rigid opfattelse af 'shari'a-loven', nemlig som en uforanderlig og kontekstløs størrelse, der mere eller mindre dikterer muslimers handlen. Lidt populært kan man sige, at fundamentalister inden for og uden for islam her tager hinanden i hånden og konstruerer en essentialistisk islam, der er autonom og styrende for alle praktiserende muslimer. Det giver en langt bedre forståelse at se også den angiveligt uforanderlige shari'a som en ramme, inden for hvilken der er rig mulighed for fortolkninger og modsatrettede positioner. De polemiske og abstrakte fremstillinger af shari'a bør komplementeres med konkrete undersøgelser af, hvordan shari'a kan praktiseres i et sekulariseret vestligt samfund. Af særlig interesse er det, hvordan det kan være muligt for europæiske konvertitter til islam at forene en efterfølgelse af shari'a med et såkaldt normalt liv i samfundet, dvs. ikke afsondret i religiøse eller etniske parallelsamfund.

Denne artikel vil give nogle eksempler på, hvordan shari'a kan leves i dagligdagen blandt europæiske konvertitter. Eksemplet er hentet fra Tyskland, hvor bygningsingeniører i München, læger i Berlin, kontorfuldmægtige i Hamburg og gymnasieelever i flere tyske byer, alle lever deres liv i overensstemmelse med den malikitiske retstradition. Disse muslimske tyskere tilhører sufibevegelsen *Tariqa Burhaniya*¹, der stammer fra Sudan og nu er repræsenteret i en række lande verden over. Burhaniya var indtil ca. 1980 en regional enhed, der stod – og stadig står – ganske stærkt som folkelig bevægelse i Sudan og Ægypten. I dag er den en dynamisk transnational bevægelse, der er veletableret i Europa og her i overvejende grad omfatter medlemmer, der er konverteret til islam, samt disses børn. Artiklens udgangspunkt er, at Burhaniya i Sudan repræsenterer en traditionel, samfundsdannende islam, og at medlemmerne i Europa har nutidens sekulariserede tyske

samfund som udgangspunkt.² Hensigten er at pege på de brudflader, der kan opstå ved et kulturmøde som dette.

Artiklen bygger i overvejende grad på mit eget feltarbejde hos Burhaniya siden 2003. Fremstillingen af tariqaens historie i Tyskland, især de nuværende forhold, stammer fra deltagerobservation samt interviews og samtaler med en lang række medlemmer i Tyskland; når ikke andet er angivet, stammer oplysningerne herfra i min oversættelse. For at beskytte informanternes privatliv er alle anonymiseret. Visse personnavne, såsom Mohammad, er anført med den stavemåde, der anvendes i tariqaen (og som bygger bl.a. på ægyptisk-sudanesisk udtale). Jeg er Tariqa Burhaniyas medlemmer megen tak skyldig for den imødekommenhed og åbenhed, jeg altid er blevet modtaget med.

Tariqa Burhaniya – forhistorie med legendariske træk

Tariqa Burhaniya har været repræsenteret i Europa i ca. 25 år. Det er således en meget nutidig bevægelse, men der er allerede dannet visse legendariske træk ved tariqaens opståen og udvikling. Disse træk skal her fremdrages sammen med en historisk oversigt med særligt vægt på den europæiske historie.

Den egentlige grundlægger af Tariqa Burhaniya Disuqiya Shadhuliya var den sudanesiske *Sheikh Mohammad Osman Abduh al-Burhani*, også kaldet *Sidi Fakhruddin* (d. 1983). Hans person er ikke særlig kendt i Vesten, men han har spillet en afgørende rolle i Tariqa Burhaniyas udvikling, og han kan sammenlignes – mutatis mutandis – med en række andre religiøse ledere, der har været instrumentelle i at bringe ikke-europæiske traditioner til den vestlige verden. Her kan nævnes markante skikkelser som Hazrat Inayat Khan (1882-1927), der i begyndelsen af det 20. årh. bragte en personligt fortolket udgave af sufismen fra Indien til USA og Europa, den iranske psykiater og sufileder dr. Javed Nurbakhsh (f. ca. 1925), der efter at have forladt Iran under den islamiske revolution etablerede Nimatullahi-tariqaen i Vesten, samt den bengalske Bhaktivedanta Swami Prabhupada (1896-1977), der i 1965 rejste til USA og dér grundlagde International Society for Krishna Consciousness, ISKCON. Alle afspejler de i deres liv en lokal eller regional religiøs gruppering, der gennem en aktiv indsats fra en karismatisk lederfigur fandt en ny tilhængerskare i den vestlige verden, og som i løbet af en årrække blev til en veletableret

transnational bevægelse med sit tyngdepunkt i Europa eller USA. Fælles er det også, at tilhængerne opfatter grundlæggeren med stor veneration, foruden at hans skrifter er blevet normative eller ligefrem kanoniske i den pågældende bevægelse. Disse træk gælder også Tariqa Burhaniya, men til forskel fra de øvrige nævnte forblev Sheikh Mohammad Osman i sit hjemland og lod de vestlige disciple komme til sig. Han besøgte ikke selv Europa, men alligevel udgør hans bevægelse et godt eksempel på religiøse traditioners transformation og globalisering.

Sheikh Mohammad Osman blev født i det nordlige Sudan o. 1900, og det hævdes, at han allerede som barn modtog instruktioner i sufisme. I 1930erne bosatte han sig i Khartoum og begyndte at opbygge sin tilhængerskare. Det må her understreges, at Burhaniyas medlemmer ikke mener, at Sheikh Mohammad grundlagde en ny bevægelse; Tariqa Burhaniya opfattes som en genoplivning af Disuqiya-tariqaen, der blomstrede i Ægypten i 1300-tallet, navngivet efter den ægyptiske sufi Sidi Ibrahim al-Disuqi (d. 1296). Det hedder sig, at Sheikh Mohammad Osman modtog instruktioner i ordenens rituelle praksis og autorisation til at føre Sidi Ibrahims lære videre i nutiden. Han skal have haft kontakt med Sidi Ibrahim al-Disuqi på et spirituelt plan, og gennem denne kontakt opnåede Sheikh Mohammad en række lempelser i tariqaens regler, såsom at sufierne ikke måtte blive 'forrykte' (*majzub*) og ikke skulle praktisere tilbagetrækning fra samfundet i en periode (*khalwa*).³ Dette forklares af bevægelsens medlemmer med, at sufismen i Burhaniya er tilpasset vor tids mennesker og ikke er så voldsomt krævende, som den skal have været i tidligere tid. Disse træk kan kaldes legendariske, idet de gennem at skabe en historisk myte omkring grundlæggeren befæster hans position som høj religiøs autoritet. Samtidig får grundlæggeren fuld legitimitet gennem den spirituelle forbindelse til Sidi Ibrahim og derigennem til Profeten Muhammad. Problemet ville ellers være, at han manglede den afgørende betingelse for, at en sufileder kan være legitim: at han kan påvise en ubrudt transmissionslinje tilbage til Profeten.

Da Sheikh Mohammad fremstod som sufileder i Sudan, fandtes der stadig adskillige Disuqiya-forgreninger, men han havde held med at etablere sig som arvtager til hele traditionen.⁴ Tariqaen fik hermed navnet *Burhaniya* efter et tilnavn til Sidi Ibrahim al-Disuqi,

Disuqiya efter Sidi Ibrahims hjemby Disuq, og *Shadhuliya* efter Abu'l-Hasan ash-Shadhuli, Sidi Ibrahims onkel. Sheikh Mohammads tariqa, i det følgende kaldet Tariqa Burhaniya, blomstrede i Ægypten og Sudan og blev til en massebevægelse med flere hundrede tusinde medlemmer. Et afgørende nybrud skete, da tariqaen i 1979-1980 blev kendt hos en lille gruppe unge vesttyskere. Dette skete i første omgang gennem ægypteren Mohammad Salah Id (1945-81), der havde lærebemyndigelse fra Sheikh Mohammad Osman. Han var kommet til Tyskland for at studere politologi og havde taget en doktorgrad i Heidelberg. Salah Id var i 70erne aktiv på den spirituelle scene i de vesttyske storbyer med tilbud om *dhikr* og andre sufi-praksisformer kombineret med psykoterapi, faste, tilbagerækning m.v.⁵

Hvad der muliggjorde Burhaniyas udbredelse til Vesteuropa og den dermed følgende vigtige udvikling i bevægelsen, var den interesse for alternativ religiøsitet, der i slutningen af 70erne og 80erne var udbredt i vestlige middelklasse miljøer og i et vist omfang fortsat findes. Denne religiøse og spirituelle søgen var hovedsagelig rettet mod religioner og bevægelser med indisk tankegods, og islam var ikke i almindelighed attraktiv for tidens religiøse nomader. Det er karakteristisk for en række af de tidlige medlemmer, at de havde været igennem flere andre religiøse eller spirituelle bevægelser, inden de fandt sig til rette i Burhaniya. Som en af disse 'veteraner' formulerer det:

Jeg havde kendt forskellige spirituelle bevægelser. Jeg var interesseret i yoga, i tantra, i shamanisme, og det var altid godt for de mennesker, der gjorde det, men ikke for mig.

Mange havde således praktiseret 'spirituelles Einkaufen' – nogle, som citatet viser, i de bevægelser, der særligt var fremme i miljøet i tiden, andre var tidligere tilhængere af andre sufi-lærere, men billedet er ikke entydigt. Flere af disse veteraner havde en udpræget katolsk baggrund og havde ikke været i kontakt med alternativ religiøsitet, andre var praktiserende protestanter, atter andre beskriver deres baggrund som 'juleaftenskristne'. Fælles for Burhaniyas veteraner synes at være, at de ser det afgørende skel i deres religiøse tilhørsforhold i mødet med sheikhen.

Foruden seminarer og weekend-kurser med et bredere indhold samlede Salah Id små kredse om mere specifikke Burhaniya-ritualer i de største byer, Hamburg, München og Vestberlin, hvor man mødtes en aften om ugen for at praktisere ordenens *hadra*-ritual. Salah Id omkom imidlertid ved en bilulykke i 1981, og de Burhaniya-interesserede stod hermed uden vejledning. Skønt Salah Id ikke var nogen egentlig sheikh og på ingen måde ordensleder, udgjorde han dog et autentisk element i den frodige spirituelle underskov. Da han nu ikke længere var der, besluttede en kreds af de sufi-interesserede at rejse ned til Burhaniyas overhoved Sheikh Mohammad Osman i Khartoum, en rejse, der fandt sted få måneder efter Salah Ids død i slutningen af 1981. Den symbolske betydning af denne pilgrimsrejse til den autentiske kilde kan næppe overvurderes. Den indledte den spænding mellem sudanesisk tradition og europæisk modernitet, som har præget Burhaniya lige siden. Rejsen har været genstand for legendarisering af Burhaniya i eftertiden. Det berettes således, at Sheikh Mohammad Osman mange år tidligere skal have sagt til sine disciple, at der en dag ville komme 40 tyskere til Khartoum for at antage tariqaen og udbrede den i Vesten. Nogle husker, at der var 40 deltagere i rejsen, men efter andre opgivelser var der mellem 40 og 50, og det symbol-ladete tal 40 kan ses som en del af legendariseringen. Rejsen kan beskrives som en grundlæggelsesmyte for bevægelsen, der placerer den autentiske religiøse og spirituelle kilde i Khartoum. Sudan er – gennem denne historiske myte – slået fast som det spirituelle hjemland og udgangspunkt, en opfattelse, det vil være næsten umuligt at rokke ved. De medlemmer, der har besøgt tariqaens grundlægger – på den første rejse eller senere – beskriver mødet med ham i vendinger, der fremhæver hans store karisma og fremstiller ham som et menneske, der udstrålede fred og var helt indstillet på at tjene andre, og at det var som at 'komme hjem'. Den betydning, Sheikh Mohammad Osman havde for de første medlemmer og for bevægelsen, kommer til udtryk i en slags kanonisering af ham. Grundlæggeren ses som en autentisk mester, der havde ægte indsigt i religionen og en dybere forståelse af Koranen, alt på grund af den direkte transmission fra Sidi Ibrahim al-Disuqi og derigennem fra Profeten. Hans skrifter har antaget halv-kanonisk status i bevægelsen, og ritualerne udføres nøje efter de retningslinjer, han gav. Det er Sheikh Mohammad Osmans digte, der synges ved tariqaens *hadra*, og anekdoter og citater fra ham er til stadighed i cirkulation i bevægelsen.

sen. Desuden er der et vedvarende oversættelsesarbejde i gang med en stor mængde taler, som Sheikh Mohammad gav til sine disciple, og som blev optaget på bånd.

Tre generationer af ledere og ekspansion

Tariqa Burhaniya fik en stor dynamik gennem forbindelsen til Sheikh Mohammad Osman, men han døde allerede i 1983, og de europæiske tilhængere stod igen uden lederfigur. Sheikh Mohammads søn, Sheikh Ibrahim, overtog siden posten som overhoved, en post han varetog i to årtier frem til sin død i 2003. I denne periode ekspanderede Burhaniya til en række byer i Tyskland samt til andre europæiske lande – særligt Italien, Frankrig, Schweiz, Sverige og Danmark. Bevægelsens ekspansion i Vesteuropa og andre dele af verden er siden fladet ud, og der har i de senere år været en noget sporadisk tilgang af voksne. Derimod har bevægelsen fortsat ekspansionen gennem sin andengeneration – sønner og døtre af førstegenerationsveteranerne. I Danmark blev Tariqa Burhaniya introduceret o. 1990 og består nu af en mindre, men velkonsolideret gruppe i Storkøbenhavn. Danmark er noget af et særtilfælde inden for Burhaniya, idet bevægelsen her kun har tiltrukket ganske få danske konvertitter og er domineret af muslimer med indvandrerbaggrund.⁶

Ved Sheikh Ibrahims ret pludselige død i 2003 overgik ledelsen tilsyneladende gnidningsfrit til hans søn, Sheikh Mohammad, der siden har været Burhaniyas øverste leder. Sheikh Ibrahim var ved sin død ca. 60 år, mens det nye overhoved var i midten af trediverne og ugift. Som sine to forgængere omtales han af medlemmerne som *maulana*, 'vor mester', en titel, der i forskellige sammenhænge anvendes om muslimske lærde, men som i Burhaniya er forbeholdt tariqaens overhoved. Den smidige succession i 2003 forklares med, at Sheikh Ibrahim allerede flere år forinden havde udnævnt Mohammad til sin efterfølger. Bevægelsens medlemmer afviser, at successionen i Burhaniya skulle være baseret på arvefølge, og fastholder, at grundlæggerens udnævnelse af sin søn Ibrahim, og dennes senere udnævnelse af sin søn Mohammad i begge tilfælde skete, fordi det var de bedst egnede efterfølgere.⁷

Burhaniyas tre ledere afspejler en gradvis transformation og globalisering af den tidligere rent regionale tariqa. Grundlæggeren, Sheikh Mohammad Osman var som nævnt ikke en

pioner, der personligt bragte sin bevægelse til den vestlige verden; i hvilket omfang der var tale om en bevidst missionsbestræbelse, er svært at sige, men han forblev i Khartoum, hvor de nye disciple kom til ham. Sheikh Mohammad Osman var en traditionel nordafrikansk sufileder, han talte ikke engelsk og havde ikke personligt kendskab til forholdene i Vesten. Dette ændrede sig med hans efterfølger: Sheikh Ibrahim rejste adskillige gange i Europa og førte nøje tilsyn med de forskellige grupper. På den måde var han ofte tilgængelig for de nye disciple, og han talte noget engelsk. Den tredje og nuværende leder, Sheikh Mohammad, er til forskel fra sin far helt integreret i Vesten, idet han har boet det meste af sit liv i Tyskland, han taler flydende tysk og engelsk og har studeret medicin i Hannover. Man kan sige, at den tiltagende globalisering – eller europæisering – har tre led, men efter min opfattelse går skellet særligt mellem de to første ledere og den tredje og nuværende. Grundlæggeren og hans søn var begge produkter af det traditionelle sudanesiske samfund og stod noget på afstand af livsformerne i Vesteuropa, mens det tredje overhoved er velintegreret i det moderne Tyskland. Som sådan har han givetvis gode forudsætninger for at videreføre tariqaen i Vesteuropa, mens det endnu er for tidligt at sige, om hans baggrund vil betyde, at der sker væsentlige ændringer i Burhaniyas praksis eller andet. Imidlertid blev Sheikh Mohammads integration i Vesten markeret med største tydelighed, da han i 2006 blev gift med en ung tysk pige, der endda ikke var født som muslim. Dette kom angiveligt som en overraskelse for alle medlemmer uden for hans nærmeste kreds, da man havde regnet med, at han ville blive gift med en pige fra hjemlandet.

Siden sin tiltrædelse i 2003 har Sheikh Mohammad opholdt sig skiftevis i Nordafrika og i Europa, men tilsyneladende mest i Europa, og det antages da også i bevægelsen, at hans giftermål vil medføre, at han opholder sig endnu mere i Tyskland. Som sin far rejser den nuværende maulana ofte rundt til de europæiske afdelinger, og han har allerede flere gange besøgt Danmark. Sheikh Mohammad anlægger udadtil en beskeden og uprætentiøs stil og iscenesættes sjældent som centrumsfigur. Han omgås medlemmerne i mindre forsamlinger, hvor de fleste voksne medlemmer har mulighed for personligt at møde ham. Den uformelle stil skyldes givetvis både hans alder og det, at han indtil faderens død færdedes blandt de tyske medlemmer næsten som en ligestillet. En vigtig del af Sheikh Mohammads autoritet og legitimitet skyldes hans farbror, Sheikh Hussein, en yngre bror til for-

gængerer Sheikh Ibrahim. Som sådan er Sheikh Hussein søn af tariqaens grundlægger og opfattes dermed som en værdifuld forbindelse til bevægelsens kilde. Sheikh Hussein, der bor med sin familie i Hamburg, ledsager ofte maulana på hans rejser, og han har mere daglig kontakt med medlemmerne end maulana. Han er endvidere – formentlig i kraft af sin erfaring og nære forhold til de tidligere ledere – en slags ritualansvarlig for tariqaen, og han er normalt højeste autoritet, hvad angår den korrekte udførelse af tariqaens *aurâd*, 'læsninger', som vil blive omtalt senere.

Burhaniya som social organisation

Som ovenfor nævnt begyndte Burhaniya i Tyskland som små, næsten spontane, løst sammensatte grupper, der samledes om hadra-ritualet og udviklede et socialt fællesskab. Burhaniya lægger vægt på familieliv og familiernes deltagelse i bevægelsens liv, og de fleste voksne medlemmer har nu en ægtefælle, der også er medlem. De fleste ægtepar har et eller to børn, som gennemgående er helt integreret i bevægelsens aktiviteter. Afdelingerne i Tyskland er fortsat præget af medlemmer af første generation – mænd og kvinder, der har været med siden de første ca. fem år efter den spæde begyndelse i 1979-80. Af denne grund findes der nu i 2007 en større gruppe på mellem 40 og 60 år samt nogle få ældre. Derimod er aldersgruppen 25-40 år kun svagt repræsenteret, mens der er en betydelig gruppe større børn og unge indtil først i tyverne og kun få børn i førskolealderen. Disse skævheder i aldersfordelingen skyldes det forløb, tilgangen til Burhaniya har haft – en større gruppe er kommet til inden for nogle få år, men herefter er tilgangen primært sket gennem børnenes opvækst. Naturligvis har et antal medlemmer forladt bevægelsen gennem årene, men der foreligger ingen talmæssige oplysninger om dette.

De første spontant sammensatte grupper krystalliseredes efter nogen tid som lokalafdelinger i de store byer. Organisationsformen og autoritetsstrukturen var helt traditionel, hentet fra det sudanesiske hjemland: hver by-gruppe havde en *murshid*, en vejleder, der i princippet bestemte alt, ligesom han i princippet udførte alt administrativt og 'gejstligt' arbejde. Denne struktur, der kunne give mindelser om et førmoderne mellemøstligt samfund, var i længden ikke holdbar i Vesten, og Sheikh Ibrahim indførte en regulær organisationsstruktur, der er fælles for alle europæiske lande. Hver byafdeling har en bypræsident og fire lokalkomiteer. Hver af disse komiteer består af nogle få medlemmer, her-

iblandt en formand, som sammen med bypræsidenten og de andre komitéformænd udgør den lokale ledelse. De fire komiteer er ansvarlige for hhv. finanser, 'offentlighedsarbejde', praktisk arbejde samt religiøs vejledning. I Tyskland findes der desuden en overordnet nationalkomité, der på tilsvarende vis har en præsident og fire komitéformænd.

Ordet *finanser* giver sig selv og er med tiden og den mere komplicerede struktur blevet et uomgængeligt område. Burhaniya tilstræber at eje deres egne bygninger, men det er endnu ikke lykkedes i alle byer at anskaffe fast ejendom. Driften og evt. ejerskabet af byafdelingens *zawiya* (herom senere) er hovedindholdet i finanskomiteens arbejde, og de enkelte lokalafdelinger forudsættes at hvile i sig selv økonomisk. *Offentlighedsarbejde* kan være flere ting. Grundlæggende relationer kan siges at være på den ene side en åbenhed over for offentligheden til at besøge bevægelsen, og på den anden side den kontakt til myndighederne, der er nødvendig for en religiøs organisation som Burhaniya. Ud over dette har bevægelsen flere gange arrangeret offentlig hadra, dvs. gennemført deres egentlige fællesritual på et offentligt sted – biblioteker, museer, sågar en kirke i Hamburg. Nogle af de offentlighedsansvarlige er meget aktive m.h.t. at søge kontakt med andre religiøse grupper for at lave fælles projekter om oplysning og andre ting. Omfanget af offentlighedsarbejdet afhænger gennemgående af de personer, der er ansvarlige for det. *Praktisk arbejde* ('service') kan være rengøring, vedligeholdelse og ombygning af gruppens lokaliteter. Det fjerde ansvarsområde, *religiøs vejledning* eller *irshâd*,⁸ er af en anden karakter. Som tidligere nævnt havde hver byafdeling i den første tid en murshid, hvis rolle var analog med en traditionel sufi-sheikhs – at lede sine disciple på både det religiøse og det verdslige område. Da Sheikh Ibrahim – det andet overhoved – reformerede strukturen, blev murshids opgaver indskrænket til det religiøse område og han blev suppleret af en irshâd-komité. Burhaniya-medlemmer understreger, at de murshid, der findes i alle byer, og som næsten altid er konvertitter, ikke er sufi-lærere eller mestre – der er kun én lærer i tariqaen, og det er maulana, siges det. Der opstilles en distinktion mellem egentlige religiøse specialister, der altid er sudanesere, og de europæiske vejledere, der 'kun tager sig af vejledning i læsning og lignende ting'. De europæiske murshid, der under den gamle struktur fungerede som åndelige vejledere, regnes således nu kun for kompetente til at vejlede i praktiske anliggender. Det er dog mit indtryk, at distinktionen reelt

ikke er så skarp. Der findes et antal tyske 'senior-disciple', der står de sudanesiske ledere nær, hvorved der uvilkaarligt sker en europæisering af den spirituelle ledelse.

Tariqa Burhaniya er ikke nogen stor religiøs bevægelse i Tyskland. De største grupper findes i Hamburg, Berlin og München, og højt regnet kan man anslå nogle få hundrede personer af alle aldersklasser hvert af disse steder. Samlet set overstiger antallet af medlemmer næppe tusind i hele landet. Burhaniyas medlemmer tilhører i Tyskland overvejende middelklassen, til dels højere middelklasse. Blandt de voksne medlemmer er der en overrepræsentation af erhverv som læge, psykiater, psykoterapeut, sygeplejerske og lignende 'behandler-erhverv'. En række andre uddannelser og erhverv findes, men andelen af håndværkere og manuelle arbejdere er lille. Ligeledes er der ikke mange medlemmer med karrierestillinger i det private erhvervsliv. Den sociale sammensætning af medlemmerne gør, at tariqaen er ressourcestærk uden dog at være decideret velhavende. Burhaniya er i Tyskland fortsat domineret af etniske tyskere; næsten alle veteranerne fra de første år er tyskere eller østrigere. Et antal fastboende ægyptere og sudanesere er også med i bevægelsen, og der findes ligeledes blandede ægteskaber, hvor børnene bliver halvt arabiske. Bortset fra dette har Burhaniya ikke mange medlemmer blandt den muslimske migrantbefolkning i landet, og bevægelsen har kun sporadisk kontakt til den store tyrkiske befolkningsgruppe. Ligeledes har Burhaniya meget få medlemmer i det tidligere DDR, men enkelte personer, der er opvokset i DDR, er nu medlemmer af bevægelsen efter at være flyttet til den vestlige del af landet.

Kønsfordelingen synes at være nogenlunde ligelig, forventeligt på grund af de mange ægtepar i bevægelsen. Der findes et antal enlige mænd og kvinder, og også personer, hvis ægtefælle ikke har nogen interesse i tariqaen. Forholdet mellem mænd og kvinder befinder sig – som så mange andre anliggender inden for Burhaniya – i et spændingsfelt mellem den traditionelle kultur fra Sudan og den moderne livsform i Vesteuropa. Meget få af de tyske kvindelige medlemmer anlægger tørklæde eller islamisk klædedragt i Tyskland; i lighed med mændene lægger de vægt på, at livet som Burhaniya-sufi kan forenes med et almindeligt liv i det moderne samfund. I den rituelle sfære hersker der skarp adskillelse mellem kønnene, såvel under udførelse af de rituelle bønner som under sufiritualer som hadra. I dagligdagen er omgangsformerne tvangsfrie, mænd og kvinder omgås hinanden

ugenert, og det er f.eks. ikke sjældent at se mænd og kvinder, der ikke er i familie, omfavne hinanden af gensynsglæde eller lignende. Samtidig lægger man vægt på den islamske seksualmoral, der gør ægteskabet til den bærende institution, og kæresteforhold uden for ægteskab synes at være helt uacceptable. Dette gælder også unge mennesker, der forventes at gifte sig, når de er i begyndelsen af tyverne og ikke have haft nogen 'eventyr' forinden.

Burhaniyas zawiyaer og sufipraksis

Denne artikel har indtil nu handlet om organisationen Tariqa Burhaniya, uden at sige meget om, hvad der holder medlemmerne sammen, og hvilken betydning det har for dem. Som de fleste sufiordener er Burhaniya ortodoks i den forstand, at den lægger vægt på, at medlemmerne efterlever shari'a. I Tyskland er der sket en udvikling hen imod dette, som afspejler den rekruttering, som Burhaniya har haft gennem årene.

De første sufi-interessererede grupper, der praktiserede Burhaniyas ritualer med Salah Id, var som allerede nævnt sammensat af personer, der ofte havde en åben indstilling til forskellige former for spiritualitet, og hadra-ritualets tiltrækningskraft lå givetvis i det eksperimentielle, snarere end i en filosofisk eller boglig interesse for sufisme. Det er karakteristisk, at det var helt almindeligt de første få år at blive initieret i Burhaniya ('den Bundne') uden at konvertere til islam. Flere har endog nævnt, at de med sikkerhed ikke var gået ind i bevægelsen, hvis de vidste, at de skulle blive muslimer. Burhaniya var – skønt den i sit hjemland altid har fulgt shari'a – i de første år i Vesten præget af den universalistiske opfattelse af sufismen, der var stærk i de år.⁹ Under det andet overhoved, Sheikh Ibrahim, ændrede dette sig, og tilslutning til islam blev reglen snarere end undtagelsen. Burhaniyas medlemmer antog islam, og forbindelsen til new age-miljøer og alternativ spiritualitet blev svækket eller helt afbrudt.¹⁰ Andengenerationen, veteranernes børn, er født som muslimer, og de ser ingen modsætning mellem shari'a og sufisme, ligesom de ikke har nogen større interesse for alternativ spiritualitet.

I den første tid mødtes de sufi-interesserede i, hvad det nu var muligt at skaffe af lokaler til at samles nogle timer torsdag aften – baglokaler til restauranter o.l. Da bevægelsen blev mere konsolideret, opstod behovet for egne lokaler eller bygninger, og man begyndte at etablere *zawiyaer*. Ordet *zawiya* er hentet fra klassisk sufisme, hvor det i Ægypten

betegner et mindre samlingssted for sufier, ofte indeholdende en eller flere helgengrave, foruden bedeplads og lokaler for undervisning. I Burhaniya er det betegnelsen for bevægelsens samlingssteder, der i Tyskland kan være såvel lokaler i etageejendomme som hele bygninger. En zawiya indeholder altid et stort rum, det såkaldte *hadra-rum*, der bruges til bevægelsens ugentlige hadra-ritual. Rummet er indrettet til at kunne opdeles i to med forhæng eller løse vægge, for at adskille mænd og kvinder under hadraen. Medlemmerne udfører også deres rituelle bønner i rummet, der ikke opfattes som et sakralt sted; man spiser, snakker og hviler sig i samme rum. Desuden er køkken og faciliteter til den rituelle afvaskning nødvendige, men ellers varierer zawiyaens størrelse og indretning fra by til by. Egentlige zawiyaer findes i Ashausen nær Hamburg, Berlin, Greifswald, Hamburg, München, Münster og Stuttgart. Mindre Burhaniya-grupper uden egen zawiya angives at findes i Bonn, Bremen og Pforzheim. Disse steder mødes medlemmerne i private hjem.¹¹ Herudover ejer bevægelsen *Haus Schnede*, en stor landejendom syd for Hamburg.¹² Bygningen er ikke en zawiya, men bruges af tariqaen til flere årlige sammenkomster og lejes derudover ud til personer uden for Burhaniya til seminarer og kurser.

Burhaniyas religiøse praksis i sufi-traditionen er intens og tidskrævende. Det hævdes af medlemmerne, at sufisme sagtens kan kombineres med hverdagen, men tariqaens praksis er hos Burhaniya ikke begrænset til en sammenkomst én gang om ugen. Der kan skelnes mellem en individuel del, som er hvert medlems daglige opgaver, og en kollektiv del, hvor man regelmæssigt samles for at udføre ritualer i fællesskab. Den individuelle praksis består hovedsagelig af en personlig læsning, hvilket vil sige, at hvert medlem læser eller reciterer et antal tekster og formularer hver dag, de såkaldte *aurâd*, der kan oversættes med 'litanier'.¹³ Hvert medlem har en lille aurâd-bog, der kan ligge i en lomme, men de kortere tekster læres hurtigt udenad. Der er ikke tale om tekstmateriale, der bliver givet individuelt til den enkelte, men der findes forskellige niveauer, efter hvor længe man har praktiseret. Den daglige læsning kan let tage to timer eller mere. Som et Burhaniya-medlem forklarer:

Det, man gentager dagligt, er delt op i nogle sektioner. Sektioner på den måde, at du kan læse noget, der beskytter dig dagligt, gennem de daglige problemer, du har, de daglige fristelser. (...) En anden del er det, vi læser, hvor vi stræber efter at

komme tættere på Gud. Så den ene del går ud på beskyttelse, og den anden del går ud på, at man læser noget, så man kommer tættere og tættere på Gud og til sidst får en åbenbaring eller får fjernet de gardiner for øjnene, som man metaforisk kan sige man har, og så ser Guds lys.

Langt den væsentligste del af den kollektive praksis er gruppe-ritualet hadra, der bliver udført i alle afdelinger hver torsdag aften og varer en time til halvanden¹⁴. Hadra, der ordret betyder 'tilstedeværelse', er en kombination af sang, dhikr og kropsbevægelser, udført af forskellige af deltagerne. De mandlige deltagere i ritualet kan som helhed inddeles i tre afgrænsede grupper med hver deres funktioner:

a) Sangere, *munshidin*. En gruppe på tre til syv personer synger på arabisk rytmiske *qasâ'id*, der er poesi skrevet af grundlæggeren Sheikh Mohammad Osman. Sangen veksler mellem forsanger og kor, og der er ingen instrumentledsagelse. Der er ikke faste forsangere, og posten kan skifte flere gange i løbet af en hadra. Sangerne er ikke rituelle ledere, men sangen driver ritualet frem. I et typisk hadra-forløb bliver der nået tre *qasâ'id*, afvekslende med et par hymner, der reciteres.

b) Klappere, der betegnes som *bust*. En eller to mænd, der leder ritualets gang ved at markere rytmen med kraftige håndklap og samtidig holder øje med, om deltagerne er ved at støde ind i hinanden, om de gør de rigtige bevægelser m.m. En af disse er ansvarlig for hele det rituelle forløb, og det er ham – eller en af bust, der afløser ham – der markerer, hvornår der sker skift i ritualet, og hvornår det går videre til næste fase.

c) Deltagere på rækker, *dhâkirîn*, det vil sige dem, der udfører dhikr. Resten af deltagerne stiller op i to rækker over for hinanden med sangerne for den ene ende. Efter klappernes anvisninger svinger de fra side til side i takt til sangen og gentager korte sentenser som *Allâh* eller *La ilâha illa 'Llâh*.

d) Endvidere kunne man som den fjerde gruppe sætte kvinder og børn. Kvinder må ikke deltage i eller være vidne til den aktive udførelse af hadra, og de befinder sig adskilt fra mændene ved hjælp af et forhæng eller løse vægge, der stilles op, når ritualet skal begynde. Det forudsættes, at kvinderne sidder koncentreret og oplever hadraen mentalt, men nogle steder er denne situation præget af nogen uro fra børn m.v.¹⁵

Ritualets begyndelse markeres med, at den såkaldte Burhaniya-lampe, der er ca. en halv meter høj og betrukket med stof i tre farver: grønt, hvidt og gult, løftes op, mens der siges en kort bøn. Den ansvarlige bust fortsætter med en række bønner og lovprisninger, som

efterhånden bliver mere og mere rytmiske, og sangerne begynder på den første qasida. Inden længe rejser både sangerne og deltagerne på rækkerne sig op på tegn fra bust, og deltagerne begynder at svinge fra side til side på rækkerne som ovenfor nævnt. Intensiteten stiger gennem forløbet, ligesom tempoet gradvis sættes i vejret i den enkelte sang. Der er imidlertid ikke tale om fri udfoldelse eller ekstase; alle deltagerne er disciplinerede, og en af den ansvarliges opgaver er at sikre, at ingen slipper alle hæmninger. På et tidspunkt vil han stoppe den sidste sang, og alle sætter sig ned og sidder et par minutter i tavshed. Til slut følger yderligere nogle bønner og lovprisninger, hvorefter Burhaniya-lampen atter løftes op som tegn på, at ritualet er slut. Lyset bliver tændt, der serveres te til alle, og der følger nu socialt samvær, hvor deltagerne sidder og snakker, primært hvor de er, men der sker en vis blanding af mænd og kvinder.

Hadra er et intenst og følelsesfuldt, men samtidig veldisciplineret ritual, som har nogle særegne træk for Burhaniya. Det mest påfaldende er den tydelige kropslighed – hadra-ritualet går ud over den for sufibevegelser almindelige dhikr ved at medtage egentlige kropsbevægelser, forstærket i intensitet af sangerne. Burhaniya udfører ikke dhikr i andre sammenhænge end denne. Hadra betegnes undertiden af medlemmerne som 'lønningsdag' – det er den dag, hvor man får den spirituelle belønning for den møjsommelige daglige læsning af auråd. Den emiske forståelse af ritualet indebærer, at man først etablerer et helligt rum ved at påkalde en række store helgener gennem de indledende bønner og lovprisninger, og derefter gennem den kropslige dhikr i forening med den religiøse poesi i de sungne qasa'id renser sjælen og fylder den med lys. At kvinderne ikke må deltage aktivt forklares bl.a. med, at deres sjæle er lettere og ikke behøver så meget lys for at blive rensede – mændene har brug for flere øvelser for at fjerne sjælelige urenheder.

Hadra-ritualet har gennemgået en interessant udvikling i Tyskland gennem det kvarte århundrede, tariqaen har eksisteret dér. De første grupper af sufi-interesserede, der begyndte at praktisere Burhaniyas hadra-ritual i de vesttyske storbyer som udløber af kurser hos Salah Id og andre, udførte det i fællesskab med mænd og kvinder mellem hinanden i en kreds. Efter nogen tid gik de over til at udføre ritualet i to rum op til hinanden – det er ikke klart for mig, hvorfra impulsen til det kom. Således gik det i en årrække, indtil maulana Sheikh Ibrahim kort tid inden sin død fastsatte, at kvinderne ikke længere måtte ud-

føre hadra aktivt, men skulle sidde ned, adskilt fra mændene med et forhæng. Med ét slag blev kvinderne hermed afskåret fra aktiv deltagelse i bevægelsens centrale ritual. Det har ikke været muligt at finde medlemmer, der direkte kritiserer ændringen, men nogle lader skinne igennem, at de ikke var glade for den, i alt fald ikke da den blev gennemført. Gennemgående bliver udviklingen nu retrospektivt forstået som en naturlig og gradvis udvikling frem imod den nuværende model, der afspejler den traditionelle islamiske ritualpraksis.

Et liv som voksen tysk sufi i hverdag og fest.

Sammenholdet i Burhaniya opnås i høj grad gennem det sociale liv, som bevægelsen lægger stor vægt på. Der er som i mange religiøse bevægelser intet skarpt skel mellem sociale og religiøse aktiviteter. Mange medlemmer kommer i zawiyaen flere gange om ugen, børnene laver deres lektier dér, og der finder jævnligt særarrangementer sted, såsom ekstra hadra i anledning af religiøse mærkedage, besøg af betydningsfulde gæster m.v. Medlemmerne får uvilkårligt en tendens til at søge deres sociale liv inden for tariqaen, og det synes som de fleste ikke har mange nære venskaber uden for bevægelsen.

Når man lever i det moderne Tyskland, kan man tænke sig, at shari'a uvilkårligt utallige gange må komme i konflikt med samfundets retsregler. Dette er ikke nødvendigvis tilfældet, når man som Burhaniya har begrænset shari'as område til det private – familieretslige – og det rituelle område. Dette afspejles i en lille bog, som tariqaen har udgivet: *Kleiner Leitfaden zur Scharia*.¹⁶ Dette lille hæfte angives i forordet (som er uden forfatterangivelse) at være en oversættelse eller snarere bearbejdning, beregnet til Burhaniyas medlemmer i Tyskland, af et værk af en A. M. Sharnubi fra al-Azhar i Kairo, der igen er en forklaring af en klassisk tekst af al-'Ashmawi (d. 758 e.v.t.) fra den malikitiske retsskole. Hæftet, der er i A5-format og på 116 sider, indeholder en omhyggelig gennemgang af procedurer og forhold i forbindelse med tre typer rituelle handlinger:

- 1) den rituelle afvaskning, med underafsnittene *wudu'* (lille afvaskning), *ghusl* (store afvaskning) og *tayammum* (tør-afvaskning, der foretages som erstatning);
- 2) den rituelle bøn, med underafsnittene *adhân* og *iqâma* (kald til bøn), *salât* (bønnens udførelse), bøn under rejse (*salât as-safar*), bedetiderne, imamen, fredagsbønnen og begravelsesbønnen;

3) fasten i ramadan.

Desuden et tillæg med nogle mindre forhold, såsom regler for toiletbesøg, *tarâwih*-bønner (overskydende bønner) i ramadan m.v., en ordliste og en kort kildefortegnelse.

Som denne korte gennemgang kan antyde, går Burhaniya helt ind for en traditionel forståelse af shari'a, hvad angår de islamiske ritualer. Eksistensen af det nævnte hæfte betyder naturligvis ikke nødvendigvis, at dets indhold giver en dækkende beskrivelse af bevægelsens shari'a-opfattelse, men netop dets detaljerede beskrivelse af ritualerne i mindste detalje afspejler en vægt på den normative islam, som både kan hidrøre fra den sudanesiske kilde og fra en vilje til som konvertit at opfylde religionens krav til fulde. I begge tilfælde kan man tale om en ændret situation i forhold til det langt mere åbne sufismemiljø o. 1980. Endvidere kan hæftets detaljerede omtale af forhold, der må regnes for mindre relevante i det 21. århundredes Tyskland, tyde på, at bevægelsen lægger sig op ad en konservativ shari'a-opfattelse, der ikke reviderer tidligere tiders lærdes forskrifter. Her kan f.eks. nævnes forskrifter, som at en slave ikke må lede bønnen som imam, men at en spedalsk (uden åbne sår) gerne må.¹⁷

I religionshistorisk perspektiv har de religiøse fester stor betydning, fordi religionens kerneværdier her kommer til udtryk. Da Burhaniyas medlemmer følger shari'a, fejrer man de almene islamiske festdage, særligt de to årlige 'id-fester. Ligesom til fredagsbønnen går medlemmerne her til en 'almindelig' moské, og resten af festen foregår med fællesskab i zawiyaen og i hjemmene. Endvidere kan man nævne fasten i ramadan samt valfarten til Mekka, *hajj*. Herudover er der Profetens fødselsdag, *mawlid*, som ikke fejres af muslimer, der klassificeres som wahhabi eller salafi. I sufitraditionen, som lægger vægt på kærligheden til Profeten, er denne dag vigtig, og i Burhaniya er det en af årets største fester i zawiyaens rammer. Den markeres med hadra hver aften i tolv dage samt en fællesspisning i zawiya på selve dagen.

På den anden side er der de fester, der er specifikke for bevægelsen og for sufismen, og det er gennem disse, at bevægelsens selvopfattelse, identitet og indre modsætninger afspejles. Burhaniya holder to store årlige sammenkomster kaldet *hauliya*, 'årsdag', en i Khartoum og en i det nordlige Tyskland. Den store *hauliya* finder sted i Khartoum i begyndelsen af april i anledning af Sheikh Mohammad Osmans dødsdag, som markeres

efter den gregorianske kalender. Her mødes mange tusinde mennesker omkring grundlæggerens mausoleum, og der deltager altid grupper fra de europæiske afdelinger. Imidlertid er det den mindre europæiske hauliya i august, der særligt er relevant for denne artikel.¹⁸ Den finder sted i og omkring ordenens store hus i Schnede ca. 40 km syd for Hamburg den første weekend i august, hvor ca. 500 mennesker deltager. Selv om huset er stort, kan det ikke nær rumme så mange, og kvinder bliver indkvarteret i selve huset, mens mændene overnatter i et antal store telte, der er lejet til lejligheden.

Tidspunktet på året har ikke nogen særlig religiøs betydning, men er valgt, fordi det er den weekend, hvor flest skoler i Tyskland har ferie. Hauliyaen er en lejlighed for Burhaniya-medlemmer fra hele Europa at mødes og tilbringe nogle hyggelige dage sammen, og den er da også meget populær i bevægelsen. Huset modtager besøgende en uges tid før, men hovedpunkterne i programmet ligger om lørdagen og natten til søndag. Lørdag eftermiddag er der *saffa*, optog, hvor mange af deltagerne går i procession rundt i skoven omkring huset, mens nogle sangere synger qasa'id, og deltagerne klapper energisk i takt. Efter aftensmad vil der være taler i nogen tid, et ret formelt element, hvor der forekommer en officiel festtale og flere andre kortere taler. Herefter vil der være ungdomsteater (omtales i næste afsnit), men det religiøse højdepunkt kommer først senere – den store natlige hadra. Den store hadra i Schnede siges at vare 'hele natten' lige til daggrysbønnen, men den har efter mine erfaringer ikke varet meget mere end et par timer, fordi man først er begyndt længe over midnat.

I den europæiske hauliya ser man på mange måder det stærke sammenhold inden for bevægelsen, man ser en broget og munter samling mennesker fra mange lande, men man ser også kontraster inden for bevægelsen, f.eks. mellem sudanesiske religiøse autoriteter og tyske Burhaniya-medlemmer. Der bliver som regel afholdt en 'spørgetime', hvor maulana i et åbent forum svarer på spørgsmål, som er blevet indleveret skriftligt. I 2004, som var den første hauliya, hvor Sheikh Mohammad var ordensleder, bestod svarpanelet af maulana, hans farbror Sheikh Hussein og en tolk, alle sudanesere.¹⁹ Et spørgsmål handlede om kvinders neglelak – må man bære neglelak under den rituelle afvaskning? Svaret kom hurtigt: hvis det dækker neglene, må man ikke, idet neglene dermed ikke bliver rituelt rengjorte. Et andet spørgsmål lød, om kvinder må fungere som imam, leder af den rituelle

bøn. Svaret var klart: i den malikitiske retsskole må kvinder ikke være imamer. En tilhører ville derpå vide, hvad kvinder skulle gøre, hvis der kun er kvinder til stede. Hertil kom svaret, at de så måtte finde en mand til at være imam. Efter dette svar bredte der sig en mild latter i det store telt, hvor arrangementet blev afholdt. Et spørgsmål, der krævede nogen overvejelse var: 'Er det godt at blive i et dårligt ægteskab for børnenes skyld?' Maulana og tolken diskuterede det et stykke tid, hvorefter tolken gav en længere udredning om, hvordan man under den første forelæsnelse ikke ser modsætningerne, som først dukker op senere. Når de kommer, skal man prøve at løse dem, kun hvis det er helt forgæves, skal man lade sig skille.

Hele denne spørgetime sætter forholdet mellem sudanese og tyskere i relief. Arrangementet er iscenesat med sudanese i centrum, forstået som personer, der i kraft af deres afstamning sidder inde med en særlig omfattende viden og i kraft af denne er i stand til at vejlede andre. Tilhørerne, hvoraf et stort flertal er tyskere, accepterer, at personlige spørgsmål og spørgsmål til konkret udførelse af ritualerne behandles på denne måde. To af de refererede spørgsmål handlede om korrekt udførelse af islamiske ritualer; det tredje om en generel livsproblematik. Tilhørerne markeres gennem arrangementet som nogle, der er nødt til at søge vejledning. Svarene er ikke overraskende konservative, hvad angår ritualerne, og bredt favnende, hvad angår spørgsmålet om livsførelse generelt. De kan læses som sudanernes strategi for at fastholde deres tolkningsmonopol gennem at fastholde den traditionelle tolkning på det rituelle område, men stille sig åben over for de problemer, der findes i moderne vestlige samfund. Det hele kan, som jeg har været inde på, anskues som et spændingsfelt mellem sudanesiske tradition og europæisk (tysk) modernitet. I hvilken retning tariqaen og dens shari'a-tolkning udvikler sig, må tiden vise, men materialet illustrerer de modsætninger, der ligger i implementeringen af en kulturelt forankret islam hos europæere, der på nogle måder er mere interesseret i religionen end i kulturen.

Et liv som ung tysk sufi i hverdag og fest.

Takket være medlemsstrukturen kan man som tidligere omtalt skelne mellem en forældregeneration og en ungdomsgeneration i det tyske Burhaniya – to grupper, der har haft meget forskellig indføring i islam og i shari'a.²⁰ Forældrene havde næsten alle intet kend-

skab til islam eller shari'a, da de gik ind i bevægelsen, og deres historie er analog med mange konvertitter, der har en barndom og opvækst og del af voksentilværelse bag sig, inden de er gået over til islam. Ydermere har disse mennesker primært valgt en sufibevegelse og er først senere gradvist blevet islamiseret. De har fortsat ikke megen direkte kontakt med de fleste andre grupper af muslimer i Tyskland og fungerer som en separat gruppering inden for islam. Andengenerationen er derimod født som muslimer og er blevet indført i sufismen fra deres tidligste barndom. De har derfor ikke skullet aflægge *shahada*, trosbekendelsen, ligesom de er blevet opfattet som medlemmer af tariqaen fra fødslen. Skellet for dem er det tidspunkt, hvor de begynder at udføre de islamiske ritualer, i første række de fem daglige bønner. Dette sker i reglen i 14-årsalderen, hvorimod de deltager i hadra-ritualet nærmest fra de kan gå. Således gælder det også for andengenerationen, at de først møder sufismen, senere islam og shari'a. Denne store gruppe unge mellem 15 og 25 år har siden deres første barndom været involveret i tariqaens aktiviteter, og de kender hinanden godt på tværs af landet. Dette er ikke ualmindeligt for religiøse bevægelser; hvad der kan synes påfaldende her, er den stabilitet og iver, de unge udviser, og den selvfølge hvormed de inddrages i tariqaens liv. Kun et fåtal af de unge, der er vokset op inden for Burhaniya, bryder med bevægelsen. Tværtimod har Burhaniya indtil nu haft stort held med at forankre andengenerationen og forberede et generationsskifte. Herigenem er der ved at opstå en ny befolkningsgruppe af indfødte tyske sufi-muslimer, for hvem shari'a i Tyskland er en selvfølge. Denne opvoksende generation er ganske vist ikke af stort tal, men er alligevel en signifikant udvikling, da det her er muligt at se, hvordan etniske europæere kan leve med shari'a som en uproblematisk del af hverdagen.

De fleste af de unge er under uddannelse, mange går i gymnasiet. Det er blandt disse helt almindeligt, at de enten selv er den eneste muslim i deres klasse, eller at de kun har ganske få trosfæller. Dette synes ikke at afskrække dem, og de fortæller, at de har mange venner i skolen og på ingen måde føler sig udenfor. Ligeledes fortæller de gerne om, hvordan de reagerer, når deres kammerater i teenage-alderen begynder at drikke alkohol, gå til fester osv. En række af de unge har fortalt, at de egentlig ikke savner alkohol; eftersom de ikke har prøvet, hvordan det er, kan de jo ikke savne det. Da de er meget tilfredse med deres livsform, savner de ikke de ting, som er almindelige for tyske unge, og som ikke er tilladt for dem. Men ud over de ting og handlinger, de af religiøse grunde er af-

skåret fra, lever de som almindelige tyske unge, går klædt i afslappet tøj, går til sport og er optaget af mobiltelefoner og MP3-afspillere.

En anden – og givetvis mere betydningsfuld – indskrænkning i forhold til almindelig vestlig livsform, er seksualitet. Som tidligere omtalt kan seksualmoralen i Burhaniya betegnes som ortodoks: der tillades ingen seksualitet uden for ægteskabet. I hvilket omfang der sker overtrædelser af dette, i den ene eller den anden retning, har det ikke været muligt at få oplysninger om. Det er ingen hemmelighed, at veterangenerationen har haft en opvækst og til dels ungdom som 'almindelige' tyskere med den dertil hørende livsform, men dette har de lagt bag sig. Den unge generation, derimod, er født som muslimer og har aldrig haft mulighed for at leve et moderne vestligt ungdomsliv med skiftende kærester osv. Man kan hertil igen sige, at de ikke ved, hvad de 'mangler' og derfor ikke savner det. De unge synes fast etableret i deres livsform, og deres tanker kredser – frem for om kærester – om det rette ægteskab. Der er indtil nu indgået flere ægteskaber mellem unge Burhaniya-medlemmer, nogle af dem mellem to unge etniske tyskere, andre blandede arabisk-tyske. Parterne er i begyndelsen af tyverne, men en enkelt ung mand giftede sig i en alder af 19. Der er endnu ikke født børn, der decideret kan siges at være tredje generation.

Vilkårene for indgåelse af det rette ægteskab afspejler de unge Burhaniya-medlemmers situation i Tyskland. De fremhæver ofte selv deres storartede sammenhold og varme venskab på tværs af afdelingerne. Den samlede gruppe i alderen 15 til 25 omfatter ca. hundrede unge over hele landet. De har siden deres første skolegang levet en dobbelt tilværelse socialt: med en venskabskreds fra skole, sportsklub og lignende, foruden deres nære kreds inden for tariqaen. Forældrene har bevidst inddraget børnene i alle aktiviteter, således at tariqaen er blevet en slags familie for dem. Fra de var ganske små, har de været til stede under hadra, og drengene har internaliseret ritualer. Pigerne på deres side internaliserer, at de *ikke* kan deltage aktivt. Det stærke sammenhold må komme af, at fællesskabet har rakt langt ud over de religiøse aktiviteter: voksne har spillet bold med børnene, gået til bowling, i biografen, på forskellig måde opdyrket et fællesskab inden for bevægelsen. Når de når ungdomsalderen, mærker de, at deres indre netværk er stærkere end netværket blandt skolekammerater. De har uvilkårligt flere værdier til fælles med de andre i bevæ-

gelsen, end med venner fra skolen. Processen frem mod ægteskab beskrives i vendinger, der betoner romantisk kærlighed: der bliver ikke lagt skjul på, at forelskelse skal være grundlaget, men samtidig udtrykkes en holdning, der hos nogle kan virke apologetisk, nemlig at kærligheden bliver større og mere ægte, når man gemmer den til den rigtige. Som en far udtrykker det:

Jeg sagde til hende: - Se, du har noget meget værdifuldt. Denne uberørthed er noget enestående, derfor bør du ikke give den væk.

Naturligvis er der hos Burhaniya som hos alle mennesker nuancer i opfattelsen – nogle forældre opdrager deres børn meget restriktivt, andre lægger mere vægt på kærlighed og forståelse. Endvidere kan man hos nogle spore en vis træthed over udsigterne til at finde en ægtefælle inden for bevægelsen: de unge kender simpelthen hinanden for godt, og der er ikke megen mulighed for overraskelse. Det må hertil siges, at de fleste forældre ikke kræver, at børnene gifter sig inden for tariqaen; forudsat ægtefællen respekterer deres livsform, kan det godt være en udefra.

Burhaniyas ungdomskultur adskiller sig altså ganske meget fra den fremherskende i det tyske samfund, og den kommer klart til udtryk i Burhaniyas *ungdomsteater*. Denne teatergruppe blev sat i gang for få år siden og har vist sig meget populær hos de unge og deres forældre. Den bliver brugt i forbindelse med den årlige hauliya i Schnede og går ud på, at en gruppe unge af begge køn opfører et stykke eller en række sketches, der betoner tariqaens idégrundlag. De unge opfører små dialoger og sufi-lærehistorier, der i reglen er hentet fra grundlæggeren Sheikh Mohammads instruktioner til sine disciple. Stykkerne omfatter typisk afsnit, hvor maulana – dvs. tariqaens grundlægger – fortæller belærende historier, som derpå bliver illustreret på scenen. Som helhed betoner ungdomsteatret en nøje overholdelse af islamiske ritualer og moralbegreber samt fællesskabet og glæden ved at være i tariqa. Samtidig fremhæves det, at sufierne har en dybere forståelse af religionen, og at livet som sufi har en dybere og mere ægte kvalitet end livet som muslim i almindelighed. Endvidere er dette en aktivitet, som integrerer pigerne på lige fod med drengene, hvor de ellers tidligt begynder at få forskellige roller.²¹

Ungdomsteatret viser, at Burhaniyas ungdom på den ene side er selvstændige og dynamiske unge mennesker, på den anden side på ingen måde gør 'oprør', men loyalt antager det trossystem, de får overleveret af deres forældre. På denne måde lever ungdommen selv med spændingen mellem arven fra Sudan og det moderne liv, som de selv i høj grad lever.

Konklusion – man kan leve med shari'a

Denne artikel har fremhævet nogle brudflader i en religiøs bevægelse, som ellers synes at indgå smidigt i det moderne tyske samfund. På nogle punkter finder Burhaniyas medlemmer ikke, at der er noget problem, mens der på andre punkter sker et kulturmøde, som stadig står til diskussion. Konklusionen må være den ret enkle, at shari'a ikke i sig selv stiller sig i vejen for integration af religiøse bevægelser eller personer fra islamiske lande. Hvad der skaber brudfladerne, er primært mødet mellem sudanesisk og tysk kultur, hvilket i denne artikel tentativt er blevet udtrykt med de abstrakte begreber tradition og modernitet. Spændingsfeltet er særligt mærkbart i forhold til autoritetsspørgsmålet. Her er det indtil nu lykkedes sudanenserne at fastholde ledelsen og tolkningsretten hos sig selv. Burhaniya følger som nævnt den malikitiske retstradition, og mange af førstegenerationsmedlemmerne lægger vægt på godt kendskab til religionen, en korrekt udførelse af ritualerne, og viden om Sheikh Mohammad Osmans koranforståelse og teoretiske sufisme. Alt dette betyder et stort stof, der skal læres, og her er sudanenserne anerkendt som den autentiske kilde til shari'a og sufisme. Trods den store forbrødring og gensidige velvilje synes der i Tyskland fortsat at være klare forskelle mellem 'migrantsufierne' fra Nordafrika og 'konvertitsufierne', der – hvad enten de er første eller anden generation – lever deres liv som et lille mindretal, både i det tyske samfund generelt og blandt muslimer i Tyskland. Migrantsufierne har fortsat den religiøse beslutnings- og tolkningskompetence. Modsætningerne kommer klart til udtryk i beslutningen om at standse kvindernes aktive deltagelse i hadra-ritualet. Her blev den europæiske modernitet *overruled* af den højeste religiøse autoritet. Hvis det skal lykkes de tyske konvertitter at præge bevægelsen mere og muligvis overtage større dele af tolkningsretten, vil det formentlig kræve, at den kulturelle binding til Nordafrika løsnes på visse punkter. Som det turde være fremgået, er der ikke nogen videre tegn på, at dette er ved at ske.

Litteratur

- Frishkopf, Michael, 2001: "Changing modalities in the globalization of Islamic saint veneration and mysticism: Sidi Ibrahim al-Dasuqi, Shaykh Muhammad 'Uthman al-Burhani, and their Sufi Orders", in: *Religious Studies and Theology*, nr. 20 nos. 1 & 2
- Glasbrenner, Eva-Maria, 2001: "Tanz in der sudanesischen Bruderschaft Tariqa Burhaniya – Beschreibung einer Hadra", in: *Acta Orientalia*, nr. 62: 81-91.
- Hammer, Olav, 1997: *På jagt efter helheden. New Age – En ny folketro?*, Fremad, København.
- Klinkhammer, Gritt, 2005: "Traditionalizing Spirituality: the Burhaniya Sufi Order in Germany", in: Sigrid Nökel & Levent Tezcan (ed.): *Islam and the New Europe. Continuities, Changes, Confrontations* (Yearbook of the Sociology of Islam, 6), transcript Verlag, Bielefeld
- Lassen, Søren, 2004: "Tariqa Burhaniya – en transnational sufibevægelse i Danmark", in: *Religion. Tidsskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF* nr. 3: 34-44.
- Lassen, Søren, under udg.: "Growing up as a Sufi. Generational change in the Burhaniya Sufi order", in: Ron Geaves et al. (ed.): *Global Networking and Locality. Sufis in Western Societies*, Routledge, London
- Massignon, Louis, 1953: "Wird", in: *Shorter Encyclopaedia of Islam*, Brill, Leiden.
- Schleßmann, Ludwig, 2003: *Sufismus in Deutschland. Deutsche auf dem Weg des mystischen Islam*, Boehlau, Köln
- Tariqa Burhaniya Disuqiya Shadhuliya Deutschland (hrsg.), 2001: *Kleiner Leitfaden zur Scharia*, dritte Ausgabe, Tariqa Burhaniya s.l.

Søren Chr. Lassen er ph.d. og ekstern lektor ved Afdeling for Religionshistorie ved Københavns Universitet.

¹ Det arabiske ord *tariqa* betyder 'vej' eller 'sti' og anvendes om sufismens primære organisationer, der også benævnes sufiordener eller sufibroderskaber. I denne artikel henviser 'tariqaen', 'bevægelsen' eller 'ordenen' altid til Tariqa Burhaniya, hvis ikke andet angives. Den malikitiske retsskole er en af de fire ortodokse retsskoler inden for sunni-islam, navngivet efter Imam Malik (d. 795). Den er den fremherskende i Sudan, hvor tariqaen stammer fra.

² De anvendte begreber 'traditionel islam' og 'sekulariseret samfund' m.v. er naturligvis også abstraktioner. De anvendes her som en art idealtyper med den hensigt at påpege de spændinger, der kan opstå i forbindelse med en kulturelt præget religions europæisering.

³ Se f.eks. Burhaniyas webside: www.burhaniya.info/intranet/I_welc_e.htm (besøgt 8.2.2007). Her nævnes det, at der blev udfærdiget en skriftlig aftale med 60 betingelser eller lempelser.

⁴ Frishkopf 2001, 11

⁵ Klinkhammer (2005, 268 ff.).

⁶ Flere oplysninger om den danske afdeling af Burhaniya findes i Lassen (2004).

⁷ Ifølge Gritt Klinkhammer var der dog i 1983-84 tale om en regulær arvefølgestrid, hvor det til sidst lykkedes Sheikh Ibrahim at hævde sig over for mindst én anden kandidat, der ikke var af familien (Klinkhammer 2005, 274 f.).

⁸ *Irshād*, 'vejledning', er arabisk og afledt af den samme rod som *murshid*, 'vejleder'.

⁹ Universalisme i forbindelse med sufisme betegner den strømning, der mere eller mindre direkte ser sufismen som udtryk for en universel strømning og dermed noget, der ikke skal være specifikt for islam. Den tidligere nævnte Hazrat Inayat Khan var en typisk repræsentant for dette synspunkt. Strømningen kaldes også 'nysufisme', og mange af de sufi-bevægelser, der særligt tiltrækker ikke-muslimer i Vesten, er fortsat af denne type. Kort omtale kan f.eks. findes i Hammer (1997, 89 ff.).

¹⁰ Gritt Klinkhammer mener, at der generelt er sket en traditionalisering af Burhaniya gennem 90'erne i forbindelse med, at de sudanesiske ledere har taget stærkere kontrol med aktiviteterne i Europa (Klinkhammer 2005, 275 ff.).

¹¹ Disse oplysninger stammer fra tariqaens webside http://www.burhaniya.info/intranet/I_welc_d.htm (besøgt 8.2.2007).

¹² Haus Schnede åbnede i 1981 som et mere blandet samlingssted for tyske sufibevegelser. Det var oprindeligt ejet af en gruppe, der bl.a. omfattede Burhaniya-'pioneren' Salah Id, men blev i 1992 købt af *Tariqa Burhaniya Stiftung*, der er oprettet af tariqaen med det formål at anskaffe og eje Haus Schnede (Klinkhammer 2005, 270).

¹³ *Aurād* er arabisk og pluralis af *wird*, der i islamisk ritual oprindeligt betegnede en personlig bøn, foretaget ud over de fem daglige. I sufismen er termen blevet brugt om formularer eller sentenser, der reciteres af den enkelte, det være sig en almen tekstsamling – som i Burhaniyas tilfælde – eller en personlig formular, givet ved initiation. (Massignon 1953).

¹⁴ En grundig beskrivelse af et hadra-ritual i München findes i Glasbrenner (2001).

¹⁵ Som konsekvens af den aldersfordeling, der er beskrevet ovenfor, har de tyske afdelinger i en årrække været næsten 'fri' for forstyrrende småbørn under hadraen. Det kan forventes, at der i løbet af få år atter vil være små børn, da mange fra andengenerationen nu er i tyverne.

¹⁶ *Tariqa Burhaniya Disuqiya Shadhuliya Deutschland* (hrsg.) 2001

¹⁷ *Tariqa Burhaniya Disuqiya Shadhuliya Deutschland* (hrsg.) 2001, 72.

¹⁸ Jeg har deltaget i den europæiske hauliya i 2004 og 2006; oplysningerne bygger primært på disse to års hauliya.

¹⁹ Den nævnte tolk oversatte fra arabisk til tysk. Der var desuden en anden tolk, der oversatte til både engelsk og fransk, men han var placeret et stykke væk fra svarpanelet og havde tydeligvis en langt mere beskeden status end den tyske tolk. Denne anden tolk var ikke sudanesiske, men libanesiske-fransk.

²⁰ Burhaniyas andengeneration og det generationsskifte, der er i gang, er emnet for en artikel af nærværende forfatter, der i nær fremtid udkommer i en antologi om sufisme i moderne tid (Lassen under udgivelse).

²¹ Pladsen tillader ikke et nærmere referat af forestillingerne. I den tidligere nævnte artikel om Burhaniyas andengeneration, der er under udgivelse, findes en parafrase af nogle af sketchene i ungdomsteatret (Lassen under udgivelse).